

JĘZYK POLSKI, KLASA I LO

TEMAT 1: Czy można się pogodzić ze śmiercią dziecka? *Treny* Jana Kochanowskiego.

ZAGADNIENIA I ZADANIA:

1. Przeczytaj TEKST 1. Czy znasz takie pojęcia jak epitafium i nekrolog? Czym się różnią?

TEKST 1.

Jan Kochanowski – jak zgodnie twierdzą badacze kultury dawnej – to największy polski poeta epoki zwanej odrodzeniem, która w Polsce przypadła głównie na XVI wiek. Za najwybitniejsze dzieło Kochanowskiego uznaje się *Treny* wydane w Krakowie w 1580 roku.

nekrolog

Wielki słownik ortograficzny PWN

[nekro•log](#) -ogu, -ogiem; -ogów

Słownik języka polskiego PWN

nekrolog

1. «zawiadomienie o czyjejs śmierci podane do ogólnej wiadomości»
2. «artykuł lub notatka w związku z czyjąś śmiercią»

Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego

epitafium

Wielki słownik ortograficzny PWN

[epitafium](#); -fia, -fiów

Słownik języka polskiego PWN

epitafium

1. «napis nagrobkowy lub wiersz poświęcony osobie zmarłej»
2. «ozdobna tablica ku czci zmarłego umieszczana w kościołach»

- epitafijny, epitafialny

Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego

2. Zapoznaj się z tekstem 2. W formie mapy skojarzeń wypisz najważniejsze cechy trenu jako gatunku literackiego.

TEKST 2.

Tren podobnie jak epitafium jest odmianą literatury funeralnej (pogrzebowej). Tren wywodzi się ze starożytnej Grecji, za prekursorów gatunku uznaje się Pindara i Simonidesa z Keos. Jest to utwór żałobny, pisany po śmierci bliskiej osoby, wyrażający uczucia i refleksje cierpiącego podmiotu, ale też odwołujący się do wspomnień o zmarłym. Ważną cechą trenu jest przedstawienie osoby zmarłej jako kogoś wyjątkowego, kogo odejście stanowi niepowetowaną stratę.

W literaturze polskiej najważniejszym twórcą trenów był **Jan Kochanowski**, który po śmierci swojej córki stworzył cykl składający się z dziewiętnastu utworów upamiętniających Urszulę. Poeta przedstawił proces przechodzenia przez żałobę, którego poszczególne etapy (włącznie z utratą wiary) prowadzą ostatecznie do pocieszenia. W literaturze współczesnej do Kochanowskiego nawiązywał między innymi **Władysław Broniewski** w cyklu „Anka”.

W liryce polskiej szczególnie znany jest wydany w 1580 roku cykl 19 *Trenów* Jana Kochanowskiego, powstałych po śmierci jego córki Urszulki. Kochanowski przeciągnął na cały cykl swoich utworów klasyczny porządek epicedium:

1. *exordium* – wyjawienie przyczyny bólu
2. *laudatio* – wyliczenie zasług zmarłego
3. *comploratio* – opłakiwanie
4. *consolatio* – pocieszenie
5. *exhortatio* – moralne pouczenie, tworząc tym samym nieznaną wcześniej w tradycji gatunku formę **cyklu trenologicznego**.

3. Przeczytaj uważnie „Tren V” Jana Kochanowskiego, zwróć uwagę na przypisy. Następnie wykonaj polecenia poniżej.

Jan Kochanowski *Tren V*

Jako oliwka mała pod wysokim sadem
Idzie z ziemi ku górze macierzyńskim szladem,
Jeszcze ani gałązek, ani listków rodząc,
Sama tylko dopiro¹ szczyptym prątkiem² wschodząc;
Tę jesli, ostre ciernie lub rodne³ pokrzywy
Uprzątając, sadownik podciął ukwapliwy⁴,
Mdleje za raz, a zbywszy siły przyrodzone⁵,
Upada przed nogami matki ulubionej.
Tak ci sie⁶ mej namilszej Orszuli dostało:
Przed oczyma rodziców swoich rostąc⁷, mało
Od ziemi sie co wzniozwszy, duchem zaraźliwym
Srogiej śmierci otchniona⁸, rodzicom troskliwym⁹
U nóg martwa upadła. O zła Persefono,
Mogłaześ tak wielu łzam dać upłynąć plono¹⁰?

Jan Kochanowski, *Tren V*, [w:] tegoż, *Treny*, oprac. Janusz Pelc, Wrocław 1986, s. 13.

1. dopiero - dopiero
2. prątkiem - pręcik
3. rodne – bujne, rozrastające się
4. ukwapliwy – nieostrożny w pośpiesznej pracy
5. zbywszy siły przyrodzonej – straciwszy naturalną siłę
6. sie – poprawna w XVI w. forma zapisu zaimka „się”
7. roścąc - rosnąc
8. otchniona - owiana
9. troskliwym - stroskanym
10. płono – na próżno

4. Ustal – na podstawie dowolnego źródła wiedzy – kim jest Persefona. Możesz skorzystać z TEKSTU 3.

TEKST 3.

PERSEFONA (Kora, Prozerpina)

Demeter była czczoną przez wszystkich ludzi matką pól, ptaków, ryb i całej żyjącej przyrody. Z wody i powietrza dawała życie wszystkim roślinom i stworzeniom. Miała córkę – Persefonę, nazywaną Korą. Któregoś dnia zostawiła Persefonę pod opieką nimf. Młoda dziewczyna zbierała kwiaty na łące. Demeter zabroniła jej tylko zrywać narcyze. Jednak bóg podziemi, Hades, zwabił piękną boginkę właśnie tym kwiatem, który nagle wyrósł spod ziemi i był tak piękny, że Persefona nie mogła powstrzymać się i zerwała roślinę. Wtedy rydwan z czarnymi końmi porwał Korę do Tartaru. Zrozpaczona Demeter szukała córki wszędzie. Ukryła się przed ludźmi i bogami w łachmanach staruszki. Na ziemi zapanowały susze i klęski przyrody, pola nie dawały pól, rośliny umierały. Kiedy wreszcie Zeus odnalazł Demeter, rozkazał Hadesowi zwrócić Persefonę jej matce. Ale przez zjedzenie granatu, Persefona musiała na część roku wracać do męża. I tak, przez pewien czas przyroda pięknieje, żyje, bujnie się rozwija, by potem na kilka miesięcy zasnąć, kiedy matka Demeter tęskni do swej córki. Demeter nazywana jest boginią życia, zaś Persefona (Kora) – boginią śmierci. Atrybutami pierwszej są kłosa i maki, natomiast drugiej bogini – narcyz i owoc granatu.

5. Zastanów się i napisz, dlaczego ta bohaterka pojawiła się w utworze Kochanowskiego.
6. Streść *Tren V*, zwracając uwagę na fragment poprzedzający pojawienie się Persefony.
7. Podaj nazwę środka stylistycznego w drugim wersie trenu. Następnie określ, jaką funkcję pełni ten środek w kontekście całego utworu Kochanowskiego.
8. Czy słowo „oliwka” to zdrobnienie? Uzasadnij odpowiedź. Poszukaj zdrobnień w tekście utworu, wypisz je i spróbuj określić ich funkcje.
9. Jak sądzisz, dlaczego poeta odszedł w tym trenie od tradycyjnego sposobu obrazowania/mówienia o śmierci? Uzasadnij. W odpowiedzi zwróć uwagę na symbole,

jakie można wskazać w liryku Kochanowskiego.

TEMAT 2: Jak zapomnieć o nieszczęściu?

ZAGADNIENIA I ZADANIA:

1. Zapoznaj się z „Trenem VII” Jana Kochanowskiego, wykonaj polecenia pod tekstem.

Jan Kochanowski Tren VII

Nieszczesne [ochędóstwo](#)¹, żalosne ubiory
Mojej namilszej cory,
Po co me smutne oczy za sobą ciągniecie?
Żalu mi przydajecie.
Już ona członeczków swych wami nie odzieje –
Nie masz, nie masz [nadzieje](#)!²
Ujął ją sen żelazny, twardy, nieprzespany.
Już [letniczek pisany](#)³
I [uploteczki wniwecz](#)⁴, i paski złocone –
Matczyne dary płone.
Nie do takiej [łożnice](#)⁵, moja dziewczko droga,
Miała cię [mać uboga](#)⁶
Doprowadzić; nie takąć dać obiecowąta
[Wyprawę](#)⁷, jakąć dała.
[Gieżłeczkoć](#)⁸ tylko dała a lichą [tkaneczkę](#)⁹;
Ociec [ziemie](#)¹⁰ bryłeczkę
W główki włożył. Niestetyż, i posag, i ona
W jednej [skrzynce](#)¹¹ zamkniona.

Jan Kochanowski, *Tren VII*, [w:] tegoż, *Treny*, oprac. Janusz Pelc, Wrocław 1986, s. 15–16.

1. ochędóstwo – tu: rzeczy używane za życia przez Urszulkę (np. stroje)
2. nadzieje - nadziei
3. letniczek pisany – barwna sukienka letnia
4. uploteczki wniwecz – na nic wstążki do włosów
5. łożnice – do małżeńskiego łoża
6. mać uboga – nieszczęśliwa matka
7. wyprawę – wyprawka weselna (część posagu)
8. gieżłeczkoć - koszula
9. tkaneczkę - sukienka
10. ziemie - ziemi
11. skrzynce – tu: trumnie

2. Określ, kto jest osobą mówiącą w tym utworze. W odpowiedzi przywołaj odpowiednie

cytaty.

3. Jak sądzisz, do kogo i w jakim celu osoba mówiąca kieruje swoją wypowiedź? Uzasadnij.
4. Opisz, jaka sytuacja przywołała u Kochanowskiego wspomnienie córki.
5. W wierszu mowa jest o „wyprawie”. Wyjaśnij, jak rozumiesz to słowo w kontekście *Trenu VII*.
6. Podaj nazwę środka stylistycznego zastosowanego w przywołanym cytacie: „Ujął ją sen żelazny, twardy, nieprzespany”. Następnie zinterpretuj to sformułowanie.
7. Scharakteryzuj i oceń – na podstawie przywołanego trenu – stosunek ojca do córki. Zwróć uwagę na to, jakie środki stylistyczne oddają charakter tej relacji.
8. Rozważ, dlaczego Kochanowski zestawiał motyw ślubu z pogrzebem.
9. Opisz, w jakim nastroju utrzymany jest *Tren VII*.